

GRADSKA BIBLIOTEKA
— SUBOTICA —

Broj

Z II 249/I

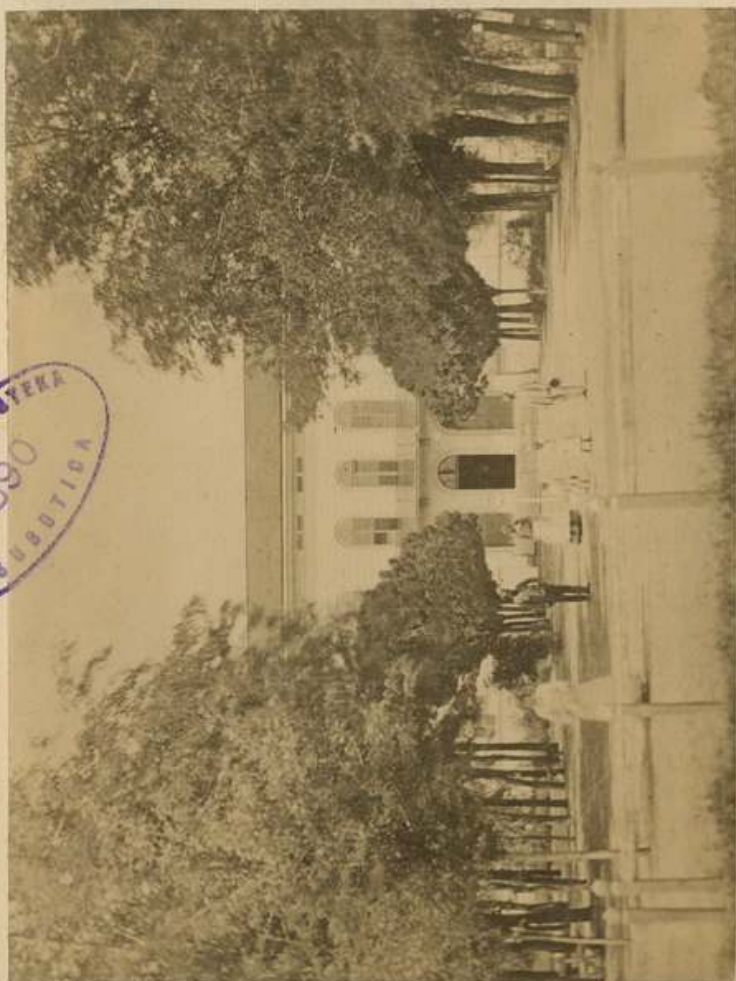
GRADSKA BIBLIOTEKA
— SUBOTICA —

Broj

1882

PALICS

GRADSKA BIBLIOTEKA
1890
SUBOTICA

A

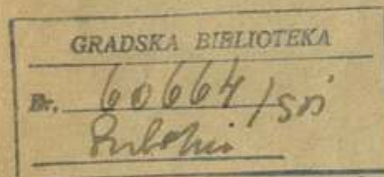
PALICSI FÜRDŐ.

MONOGRAFIA.

KIADJA :

SZABADKA SZ. KIR. VÁROS TÖRVÉNYHATÓSÁGA.

SZABADKA, 1882.

NYOMATOTT SCHLESINGER SÁNDORNÁL.

I. Palics helyrajza.

Palics vagy Pality tava Magyarországbán, a magyar alföld déli részén, Bács-Bodrogh megyében fekszik, $\frac{3}{4}$ mérföldnyire Szabadkától és 4 mérföldnyire Szegedtől, a keleti hosszúság $37^{\circ} 25'$ és az északi szélesség $46^{\circ} 3'$ alatt 102 méter magasságban a tenger színe felett. Szabadkától kelet felé terül el lapályos és homokos térségen. Éghajlata általában véve mérsékelt, kellemes, enyhe és egészséges. Levegője tiszta és élenyes s környüskörül övedző ligetek, kertek és szőlők illatától balzsamos, hőmérséke $20-30^{\circ}$ R. közt ingadzik.

A víz hőfoka $13-24$ R. Nagyságára nézve a Balaton és Fertő után az első helyet foglalja el s így hazánk harmadik tavát képezi. Kertete 160 kilométer, eme meghatározás azonban annyiban van ingadozásoknak alávetve, a mennyiben tartós szárazság vagy hosszabb esőzések befolyással vannak térfogatára. Így nedves esztendőkből rendes médrét túl szokta lépni, holott száraz időben megapad. Közéleben van a vértó, mely többnyire ki van száradva, a ludas-tó, melyben halak is teremnek és a körös-patak, mely Palics és Ludas tavak vizét a Tiszába vezeti.

II. Történeti adatok.

A palicsi tó eredetének története, ép úgy mint minden fürdő eredetéé, monda homályába burkolódik. Bár a tó egészben véve nem régi, mégis az akkori nemzedék kihaltával, mondászerűvé vált eredete. A szájhagyomány pedig azt tartja, hogy a múlt század közepe

t. br. II 164A.

307

táján a vidék pásztorai azon a helyen, hol most a Palics terület el, nyájaikat legeltették s egy alkalommal itatásra kutat ástak. A víz azonban, melyet a kút ásása által nyertek, hasznavetetlen és ihatatlan volt s így kénytelenek voltak odább menni s a kút — vagy kutakat — elhagyni. Az ekként nyitott forrásokból azonban rövid idő alatt oly mérvben nyomult fel a víz, hogy ez az egész lapályos térséget elborította és tó-katlant képezett, melynek vize ihatatlan, sós volt. Ez a tó nyerte a Palics nevet. De hogy kik által, mikor és mely révén jutott nevéhez a Palics, az mai napig sincs kiderítve. Tény csak annyi, hogy e név kétségtelenül szláv (dalmát) eredetre mutat.

Figyelmessé lett-e a városi lakosság és a hatóság mindjárt kezdetben a területén képződött tóra, — az iránt nincsenek adataink; a mit e tekintetben tudunk, az már a jelen század kezdetére vonatkozik. A lakosság — ennek is úgy látszik, inkább csak az alsó rétege — századunk első évtizedeiben ugyanis, ki kezdett rándulni a tóhoz, hogy abban megfürdjék. Hogy azonban e víz vegyi alkatrészeinél fogva gyógyvizet képez s hogy mint ilyen a közjó érdekében érvényesíthető volna, annak tudatára, úgy látszik, csakis a negyvenes évek vége felé jutott a hatóság.

Török József ugyanis, 1848-ban első kiadásban megjelent „A két magyar haza gyógyvizei és fürdőintézetei“ című pályakoszoruzott munkájában legelőször figyelmeztette Szabadka városát a tó vizének gyógyhatására. A hatóság ennél fogva komoly tárgyalás alá vette az ügyet s elhatározta, hogy fürdőintézetet fog állítani. Ez azonban különféle gátló körülmények folytán csak 1853-ban jöhetett létre. — Két évvel később azonban egy magánvállalkozó félórányi távolságban a tótól vízi malmot épített és a kerekek hajtására árkokon a tó vizét önkényesen levezeté; ennek az lett következménye, hogy miután a tóban levő és sókkal telített víz árkokon elvezettetett, a városból csatornákon kivezetett édes vizek pedig mind a tóba folytak, — a víz évről évre gyengébb lett.

Hogy tehát e bajon segítsék, de másrészt meg, mivel éppen akkor terveztetett egy nagyobb szerű épület-felállítás a tó partján, nehogy a város a víz gyógyerejének évről évre való esökkenése folytán, haszontalanul költsékezzék, a városi hatóság 1860-ban több ottani orvoshoz a következő kérdést intézte megoldás végett: „Mi az oka a víz évről évre esökkenő gyógyerejének? Lehet-e és mi módon e bajon segíteni és a víznek eredeti minőségét visszaadni?“ A városi hatóság, több orvosnak e kérdésre adott okszerű ajánlatára, a vízi malmot megvásárolta, a kivezető árkokat elzárta s ezen egyszerű eljárás által a víz gyógyerejének eredeti minőségét visszaadta.

Ily körülmények között a hatóság ama terve, hogy a tó partjára fürdőintézetet állítson, végre létesíthető lett. Mindezideig a tó környéke teljesen pusztá, természetes állapotban volt. Egyik oldalon a szántóföldek és tanyai házak környezték, míg másik oldalon kis erdőség terült el. Ez erdő helyét választá a hatóság a telep számára és első dolgának találta az erdőt ligetté alakítani; azt ápolás alá venni és részben műkertté alakítani, továbbá pedig a fürdőintézet épületeit ide emelni.

Még történelmi szempontból sem volna igen érdekes, eme kezdetleges építkezések leírását adni s azért itt csak annyit emlíünk fel, hogy az eredetileg 1853-ban emelt fürdőintézet mindössze egy vendéglőből és két 44 szobát magában foglaló bérházból állt. Ezen kezdetlegességekben azonban a hatvanas évek elején átestünk. A kezdetleges fürdőintézet ugyanis 1862-ben tetemesen és a szükségnek megfelelőleg megnagyobbított. Szemben ugyanis a tó partjával, a park lombjai közt egy modern styllben épült, díszes és minden igényeket kielégítő egyemeletes épület emeltetett, mely az emeleti és földszinti osztály egy-egy részében a pompásan és kényelmesen butorított 32 szobát foglalja magában, míg az emelet közepén a társalgó- és zeneterem van, földszinten pedig a kávéház, tekéző-terem és olvasó szoba. A felsorolt termek bebutoroztatása alkalmával 1862-ben

a már akkor megvolt 44 szoba is, a régi épületben, a szükségnek megfelelőleg célszerűbben butoroztatott be.

E helyütt még csak egy momentumra kell fölhívnom az olvasó figyelmét és ez maga a fürdőhelyiség története. Miután Palicson a természetes hideg fürdőn kívül még a mesterségesen melegített tóvizet is használják, a fürdőhelyiségek hideg- és meleg fürdőhelyre oszlanak. A hideg fürdő számára mindjárt kezdetben egy ugynevezett „tükörfürdő“ emeltetett a tó közepén 48 öltözőszobával. E tükörfürdőhöz hosszú fa-híd vezetett, mely azonban celsz-rütlenségenél fogva 1881-ben töltéssel cseréltetett fel. Maga a régi fürdőház helyett a hatóság még 1863-ban egy nagyobbat és díszesebbet állíttatott fel a tóban, mely némi javításokkal maig is fennáll. Itt van 7 zuhanygép is elhelyezve. A régi fürdőház iszap fürdővé alakíttatott át.

A meleg fürdő számára a tópartján külön épület emeltetett, mely egy közelében levő gépházzal van összekapcsolva. Ezen fürdőházban 18 tágas, egy- és két-kádás szoba van bebutorozva.

Mióta a palicsi tó mellett fürdőintézet jött létre, mindinkább intézkedés történt az iránt, hogy utóbbi a célnak megfelelőleg rendeztessék be. Innen van az, hogy dacára az intézet rövid fennállásának a vendégek száma a fényes gyógyeredmények folytán évről-évre szaporodik s hogy nemcsak a közeli vidék lakói használják, hanem még a távolból is sereglenek a segílyt kereső betegek.

A fürdő-ivad rendszeren május közepén veszi kezdetét és kedvező időjárás mellett szeptember 15-ig sőt tovább is eltart.

A természeti víz hideg, de gőzkazánban hevítetve, kádakba vezetetik, hol a kívánt hőmérsék hideg és forró víz vegyítése által adatik meg, mely célra minden kád felett két csap van alkalmazva, melyek egyike a hideg, másika a meleg vizet bocsátja a kádba.

III. A víz természettani sajátosságai.

A Palics vize a vele egy csoportba tartozó gyógy-

források közül kiválóan hatékony vegyi tartalma által tűnik ki. A tó vize szép, csendes időben kristály tiszta, úgy, hogy a partokhoz közel, jól hullámcsapás nincs, a tó fenekét is lehet látni. Szintelen, szagtalan; íze lúgnemű, sós; a külbőrön, különösen a borékon hosszabb idő után csipést és vörösséget idéz elő. Nyitott edényben tartva nem zavarosodik meg, körülbelül 70° C.-ig melegítve, elveszti átlátszóságát, a forrpontig hevítve pedig fehér gomolyos üledéket rak le, mely üledék azonban a víz kihűlésével jobbadán felolvad és a feloldhatlan maradék piszkos fehér színű.

Fajsúlya: 1,006387, visszahatása égvényes. A tó fenekét 3—4 ölnyire a parttól tiszta fővény képezi, beljebb sötét-szürke színű iszap, fővényszemecskék nélkül; ezen iszap az ujjak közt finom péptapintatu, számos részint eleven zöld, részint rothadásnak indult növényi részeket tartalmaz, szagtalan, gyengén kesernyész ízü s égvényes visszahatásu, megszáradva finom galambszürke porrá válik s valószínűleg mindazon sókat tartalmazza, melyek a vízben foglaltatnak.

IV. A víz vegyi alkotórészei.

A Palics vizének vegyi alkotórészei ezek parány-mennyiségére nézve hiányzanak a legújabb szükséges adatok, a melyekkel rendelkezünk, azok már 25 évesek. A vizet ugyanis Molnár János vegyész és a m. kir. természettudományi társulat tagja vette legelőször vegyi vizsgálat alá 1856-ban.

Egy másik vegyelemzésről is tétetik ugyan említés a természettudományi társulat évkönyveinek 3-ik kötetében, mely elemzés állítólag a birodalmi földtani intézet vegytani műhelyében Hauer lovag által hajtatott végre s ugyanott utalás is történik a „Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt“ 1857. Nr. 2., 361-ik lapjára, de ezen lapon valamint az egész kötetben az említett vegyelemzésre nem akadunk.

Nincs tehát egyéb hátra, mnt, hogy újabb adatok hiányában, Molnár János vegybontásának eredményét közöljük.

Szerinte a Palics vize 1 polgári fontban ($1\frac{1}{7}$ kilogram) tartalmaz :

kénsavas hamanyélegből	0,4762
szikenyhalvagból	9,5252
szénsavas lavanyélegből	0,0622
Szénsavas szikenyélegből	23,9667
„ „ keserélegből	2,8534
„ „ mészélegből	0,2856
„ „ vasélecsből	0,1396
aljas vilanysavas timanyélegből	0,1333
kovasavból	0,5713
szerves anyagokból	1,3824
iblaný és bórany	nyomait

Összesen 39,3959 szemert.

Legnagyobb mennyiségben van tehát a palics-vizben:

1) a szikenyhalvag, melynek vegytani tulajdonságai közé tartozik, hogy oldó hatásu, kiegészíti a vér szükseges sótartalmát s elősegíti a tápszerek felszívását a bélsatorna hajszáledényein át.

2) a szénsavas szikenyéleg. Ez a szénsavat tartalmazza, mely miután a tüdőbe jut, a vérből kiválasztatik. Izgatólag hatván az idegrendszerre, előmozdítja a szervezet tevékenységét.

A Palics nagymennyiségű konyhasó és szódatartalmánál fogva jóval felülhaladja a Fertót s még számos egyéb hazai gyógyvizet és sikeresen használják mindazon betegségekben, melyekben amazok javaltatnak. Jelentékeny szénsavas szikenyélegtartalmánál fogva az égvényes gyógyvizek (natrothermae) közé sorozandó.

V. A viznek mint égvényes viznek élettani működése.

Hogy valamely viznek élettani működését adhasuk tudnunk kellene, mily uton vitetik be a víz vagy az abban tartalmazott anyag a szervezetbe. „Képes-e a sértetlen külbőrön át a víz a testbe jutni?“ Ez azon pont, mely fölött német, francia és angol orvosok közt még folyton foly a vita s mely kérdés eldöntésére számos kísérletek tétettek, melyek értékét itt méltányolni célunk nem lehet, de melyek, mert hiányosak voltak,

éélhoz nem vezettek. Mig Gueneau de Mussý, Homolle, Krause és többen általuk szabatosan tett kísérletek alapján azt állítják, hogy a sértetlen külbőrön a víz át nem hatolhat, addig Edwards W. a bőr felszívó képessége mellett emelt szót. Duriau állítása szerint a bőr eme képessége a folyadék bizonyos hőmérséki pontjától tételeztetik fel. Hogy vizpára és szeszes folyadékok a bőrön áthatnak, azt Krause szellemes kísérleteinek eredményei igazolják. A légnemű testeknek felszívását Schalling Regnault, Abernethy és többen bizonyították be.

Azonban mindezen szakadatlan és kitünő szorgalommal folytatott buvárlatok mindeddig a kérdést tüzetesen meg nem oldották és a jövőre bizva azt, hogy e homályba is fény deríttessék, a tényekkel magukkal kell most beérnünk, melyekből látjuk, hogy a fürdők valóban hatást gyakorolnak a szervezetre, még pedig különböző fürdők különböző hatást, minélfogva következetesen föltehető, hogy a fürdővizekben létező gyógyhatányoknak a szervezetbe mégis csak el kell jutniok, akár a bőrön átszívárgás útján, akár a test egyéb nyílásain keresztül.

Visszatérve mindezek után a Palics vizére, tekintve azon számos feltünő sikerrel történt gyógyeredményeket, melyek a fürdés által elértettek (mert a víz ivásra nem használtatik) megmagyarázhatlan makacssággal kellene magunktól elvitatni azon tényt, hogy a vízben foglalt gyógyhatányok a szervezetbe jutnak. Minthogy pedig a Palics vizének, mint minden égvényes gyógyviznek jellemző és kiváló alkatrésze a szénsavas szikenyéleg, ennek adjuk itt élettani működését a szervezetre.

A szénsavas szikenyéleg a gyomorba jutva, leköti, közönyösíti a gyomornedvben létező savakat (sósav, tejsav, ecetsav), minélfogva, ha a gyomor rendes működése a tulságosan képződő és fejlődő savak által meg volt zavarva, annak szabályszerű rendes működését ismét helyreállítja s egyersmind a tápcsatorna takhártyájának szelidebb izgatása által ennek műveletét is előmozdítja.

A szénsavas szikenyélegnek egy része a gyomorból felszívatik és a vérbe is eljut, itt is kifejti a sava-

kat lekötő és közönyösítő hatását az oda eljutott növény-savakra, valamint a vérben magában képződő savakra is (húgsav) s ekként a vért égvényes ellenhatásává teszi, mi annak szabályszerű szerkezetéhez megkívántatik. Liebig szerint t. i. a szabályos vérvegyületben levő szénsavas szikenyéleg a vérbe jutott vagy ott képződött savakat élegíti, mely élegítési folyamatnak termékeül szénsav áll elő. Ezen szénsav a szénsavas szikenyéleghez csatlakozván, azt kettedszénsavas szikenyéleggé változtatja át, mely a tüdőbeli hajszáledényrendszerben a körlég élenyével jó érintkezésbe. A körlég élenye itten az egyik parány szénsavat kiszorítja (ezt kileheljük) s a vértömegbe jutván, annak helyét foglalja el.

Ity módon lesz a vér kellőleg égvényessé, azaz olyanná, aminőnek lennie kell, hogy a testet rendszeren táplálhassa. Az ily kellőleg égvényessé lett vér gyámoltja a légzési folyamatot, gyámoltja a visszeres vérnek titeres vérbe való átváltozásának miveletét s így előmozdítja a test szabályszerű és rendes táplálkozását. Ebből következik, hogy a szénsavas szikenyéleg számos bajt képes gyógyítani vagy legalább enyhíteni, mely a tápláló szervek rendellenes működésén alapszik. A szénsavas szikenyéleg továbbá jótékonyan foly be a rendellenes epe-elválasztásra is, amennyiben annak zsiradékait szappanná változtatja át.

VI. Gyógyjavallatok.

Mint minden keletkező fürdőintézetnél, úgy itt is, különösen a Molnár által eszközölt vegybontás előtt az történt, hogy az orvosok a legkülönneműbb bajokat vélték a palicsi fürdőben gyógyíthatni. De a gyakorlat és észszerű tapasztalat csakhamar kimutatta a gyógyítható betegségek számának netovábbját s bár a mondottak után ezek hosszú sorozatát nem lehet előszámlálni, még is azon bántalmakban, melyekben a fürdő javallva van, oly fényes sikerrel használtatott, hogy kétséget sem szenved, hogy a tudományos világgal bővebben megismeretve, az a szenvedő emberiség számára idővel áldást termő zarándokhelylyé fog átváltozni. A palicsi fürdő-

nek ezen jövője lebegett szemünk előtt, midőn ezen nagyhatásu, de még — különösen a külföldön — kevésbé ismert fürdőintézet ismertetését feladatunkká tettük. Tettük pedig két szempontból: először figyelmessé akarjuk tenni a beteg emberiséget oly fürdőintézetre, melynek gyógyhatásu vizét eddig még jórészt csak a legközelebb lakók élvezhették, másodsor felhívni akarjuk a figyelmet oly fürdőre, melyről nem számolhatni el ugyan hosszú sorát ama betegségeknek, melyeket meggyógyítani képes, de mely bizonyos bajok gyógyítása körül 35 évi fennállása óta oly hasznosnak mutatkozott, hogy minden, ilyenmű fürdővel a versenyt daldalmasan kiállja.

Ezek után átmegyünk azon bántalmak elősorolására, melyek a palicsi fürdőben sikerrel gyógyíttatnak.

Első helyen áll ezek közt:

a) a *görvélykór* (scrophulosis).

Nem volt még e kórban szenvedő beteg az intézetben, a ki azt gyógyultan vagy legalább javultan ne hagyta volna el, főleg ha az a *légzési és ivarszervek* takhártyáján idézett elő hurutos bántalmakat, mint fehér-folyás stb. Ha a *mirigyekben* rakta le kórtermékeit, a dagok szétoszlanak s a nyílt sebek tisztulnak, hegednek. *Görvélyes szembántalmak* vagy *csontfájások* egy fürdőidény alatt nagyban javultak vagy egészen meggyógyultak. Az arc-szín egészségessé, üdévé vált, elvesztve jellemző sápadt, petyhüdt küllemét, szóval a görvélyesen megfertőzött vérnek minden folyománya aránylag rövid idő alatt teljesen eltűnt. Ott hol annyi fényes gyógyeredmény önmagát dicséri, nincs szószólóra szükség és a palicsi fürdőben meggyógyult vagy javult betegek élő tanuk.

A görvélykórban szenvedő betegek a baj minősége szerint nemcsak a tiszta vízfürdőt, hanem az iszaphorogtatást is használják, mire nézve azonban, valamint a hideg vagy meleg fürdő használatát illetőleg mindenesetre előbb orvosi tanács kérendő ki.

b) *csúsz* és *köszvény* s mindennemű oly bántalom, mely a savós hárttyák izgatottságában vagy üdült lo-

bos állapotában gyökeredzik, Ezek ellen is a fürdő ki-tűnő eredménnyel használtatik. Ily esetben mig egy oldalról, az el- és kiválasztások fokozása által a netán már letett kórterményeket kiküszöböli, addig más oldal-ról a bőrrendszer érzékenységének lehangolása és a környi idegrendszer erősbitése által a visszaesésre való hajlamot eltörli. Az ily bajokban szenvedő betegek orvosi rende-let szerint egyszer vagy többször is fürödnek naponkint — a mi a baj minőségétől függ — midőn is a tó iszapja a beteg tagokra rárakatik.

c) a hasüreg vérbősége vagy pangásos vérkeringés következtében támadt bajokban, pl. *arany-ér, rásztkór* (hypochondria), *méhszenv* (hysteria) szintén eredménnyel használtatik. E bajokban a szénsavas szikenyéleg-nek a tápcsatorna takhártyájára előidézett gyöngéd izga-tása következtében ismét helyreállított rendes vér-ér-rendszeri keringés hozza létre a tetemes javulást. Ezen bántalmak esetében a fürdő használata, egybekötve az intézet helyiségében vagy benn a városban mindig kap-ható valamely javallott ásványviz használatával, továbbá szükséges testmozgás, meghatározott étrend és egyéb mellékhatányok nem kevésbé folynak be bizonyos meg-határozott gyógyceél elérésére.

d) *idült bőrkütegekben* nagy haszonnal alkalmaztatik, amint ezt az intézet fennállása óta sok esetben a tapasztalat fényesen bebizonyította, sőt még némely

e) *ideges bántalmak* is, mint például a *szélhűdésék* azon fajai, melyek a gerinc-agy bántalmazottságából erednek, *idült fej- és gyomorssábák*, szintén gyógyultak vagy javultak.

Ezekkel a kórok száma, melyekben a palicsi fürdő hatásosnak mutatkozott, be volna fejezve, ámbár más különösen

f) *csorvás bántalmakban* szenvedő egyéniségek is használták a fürdőt eredményesen. Azonban ily alkalom-mal nem szabad felednünk, hogy minden fürdőintézetben magán a vizen kívül még más hatányok is léteznek, melyek egy bizonyos gyógyceél elérésére összeműködnek.

Mindenki, orvos ép úgy mint nemorvos, sajnosan

tapasztalta a tényt, hogy a görvélykór napjainkban igen elterjedt betegség, hogy az szülőkről gyermekekre örö-költetik át s nem egyszer egész családok szenvednek benne: Azért nem ajánlható eléggé az ily bajokban szen-vedőknek egy oly fürdő, mely a vér javítására hatva, az ennek elkoresosulásából származó bajokat gyökére-sen gyógyítani képes. Csak azok, kik ily bajban szen-vednek, foghatják fel, mily áldást hozó oly gyógyszer vagy fürdő, mely rövidebb vagy hosszabb használat után egy egész élet szenvedésének vet véget s minthogy e baj leginkább gyermekeknél fordul elő, bizton hisszük, hogy a szülők köszönettel veendik a figyelmeztetést és örömmel ragadják meg az alkalmat, hogy gyermekeiket a nyomortól, örökös betegeskedéstől, sok esetben a ha-láltól megmentseék.

Mindeddig a palicsi víz csak fürdőül használtatott, de kétséget sem szenved, hogy megtisztítatva szűrőgép-pel, oly módon, hogy a benne levő vegyi részekből mitse veszítsen, italul is szolgálhatna. Ez esetben hatása az említett bajokon kívül valószínűleg más bántalmakra is kiterjedne, a fentebb elősorolt bajok sikeres gyógyu-lását pedig hatalmas tényezőként mozdítaná elő. Külö-nösen áll ez az alhasi pangások és az ezek következ-ményeként fellépő bajokról, a tápcsatorna csorvás, hu-rutos állapotáról stb.

Ennek lehető hasznosságát már a fürdőintézet ke-ltezésekor belátta néhány gyakorló orvos Szabadkán, kiknek figyelmét a víz minősége felébreszté és az ere-deti minőségű víz belsőleges használatát is megkísérlet-ték, de részint a víz salakos minősége, részint az ez ál-tal okozott undor és kellemetlen íz, a betegeket a víz ivásától elriasztották.

Igy tehát a palicsi víz csak külsőleg használtatik, még pedig 1) mint természetes, hideg víz 2) mint me-legített víz és 3) mint iszapfürdő.

VII. A fürdő és sétányai.

A Palics nem dicsekedhetik azzal, amivel sok más fürdő, hogy a gyógyfürdő előkelő jellegű várossá ala-

kult át, mert mai fejlettségében is megtartá idylli jellegét. Amint már fönnebb röviden említve volt, maga a tér hol most a tó elterül, egykor legelő volt. Jelenleg is még a tó környéke kórlátlan birodalma a szabad természetnek. Három oldalt szántóföldek arany kalászhai határolják s a keleti partra tekintve, távoli, fehér pontokként ötlenek szemünkbe a tanyai épületek. A Szabadka felé elterülő, nyugoti oldalon azonban cserjés, bokros, részben fás vidék terül el. Szőlőkertek, ligetek és műkertek simulnak érett gyümölcseikkel, susogó lombjaikkal és illatos virágaikkal a tó partjához és adják azt a regényes, elbűvölő tekintetet, azt a kiességet e fürdőhelynek, mely a szemlélőt első tekintetre már leköti.

Csodálatos kacér játéka a természetnek, hogy a magyar alföldön, oly vidéken, hol felkavargó por és homokfelhőkön kívül az ember egyebet nem vél láthatni, hol a föld méhéből jelentékeny vízforrás sehol sem fakad, hol egyes elszórt cserjéken kívül egyéb zöldet nem igen láthatni: egyszerre mintegy bűvarázs folytán gyönyörű liget-complexum tűnik fel, melynek alját nagy tó mossa. A messze rónán a távoból zöld pontként tűnik fel, folyton nagobbodik, míg végre a látszólag egyetlen, zöld lombu fa egész ligetté fejlődik.

Nincs itt ugyan sem hegység felmagasló csúcsa, sem fenyvesek illata, sem fényes colonnádok: de azért a természet a szépség egész bőségszaruját önté ki ez áldott csipetnyi föld hátára, meglopta az egész alföld méltó jussát és erre a maroknyi térre pazarlá végtelen jóságát.

Es Palics szépsége még egyre az emelkedés stádiumában van. Ez igen természetes, ha meggondoljuk, hogy a ligetet környező kertek egy-egy telepet képeznek, melyek napról-napra gyarapszanak, aszerint amint a fürdő híre maga is gyarapszik. Így aztán évről évre elrabolnak a természettől egy-egy darab teret és befásítják, beépítik.

Maga a liget, mely közvetlenül a tó partjáig ér, mintegy 70—80 holdnyi területet képvisel és sűrű, erős,

magas homokfűzekből, akác és nyárfákból áll. A liget ápolására a városi hatóság, mint fürdőtulajdonos, állandó kertészt tart, a ki azt ápolja és tisztán tartja. Igen figyelemre méltó a liget hosszában elnyúló nagy széles fa-sor, mely kiváló szépségével imponál. Szép még az e fa-sor nyugati szélén levő nagy rondeau is; mely azonban még egy kevéssel több ápolásra szorul. A park közvetlen közelében van a 40 holdnyi térfogatu elkerített városi gyümölcsfa-iskola díszes kertézlakkal, három munkáslakkal, 400 db anyafával és 50,000 darab évenkénti esemetekészlettel, mely esemetéket az egész alföldre széthordják.

A parknak a tó partjára néző végén emelkedik a már röviden fölemlített emeletes főépület, gyönyörű homlokzatával s a tóra nyíló kilátásával Jobbra töle egész hosszában nyúlik el az egyik földszintes épület, mely egész a tó partján levő meleg fürdőig terjed, míg balra, a tó partjával párhuzamosan az ugynevezett alsó épület terül el. Ezen említett épületek szomszédságában vannak még a konyha- és gazdasági épületek. A főépület egyik oldalához könnyű svajci stíli nyári ebédlő van odaépitve.

Fölemlítendő továbbá még a fősétány, mely az emeletes épülettől a földszintes bérház teljes hosszában a tó vizéig halad. Hatalmas, szálás fák alkotják ezt a sétányt. Itt van a fürdő közép- és géponti. Itt pezseg a fürdői társas-élet. A fürdővendégek egy része sétál itt, másik része pedig a földszintes épület mentében levő ereszt alatt ülve szemléli a mozgalmas tarka életet.

Legmozgalmasabb ez élet vasár- és ünnepnapokon, midőn a közeli Szabadka szegénye-gazdaga külön vonatokon zarándokol ki egy fél napi fürdői életre. Szegedről szintén seregelenek a vendégek ily napokon, használandók a fürdőt vagy élvezendők a páratlanul üde levegőt és a fesztelenebb társas élet gyönyöreit.

Látjuk tehát, hog a fürdő élénk társas életére nagy befolyással van Szabadka város közelsége. Hogy pedig a beteg kedélyére szórakozás és társaság nagy befolyással van, az bizonyításra nem szorul és, a föntemlített

városok közelsége, valamint azon körülmény által, hogy az Alföld-Fiumei vasuti vonal a palicsi liget észak-nyugati részét átszeli és vas sín-hálójával közelb löki e fürdőhöz a civilizált világot — ezen a gyógyhatásra majdnem nélkülözhetlen szükségesen teljesen segítve van.

VIII. Környéke és a nyári lakok.

Ama puszta- vagy szántóföldek, melyek még pár évvel ezelőtt a palicsi ligetet környezték, lassan-lassan eltűnnek tőzsomszédságából és helyt engednek szőlőültetvényeknek, izléses kerti stylben alkotott kerteknek és elegans, könnyed modorban épült nyári lakoknak. Mindez ugyszólván zöld gyűrűként, övként övedzi a tavat és parkját. Hogy mily nagy e tekintetben a haladás, erre nézve csak annyit említünk fel, hogy a legutolsó öt év alatt, eltekintve az apróbbaktól és jelentéktelenebbektől 10 nagyobb és finyásb igényeket is kielégítő villa épült.

Ezen villák (nyári lakok) részben a tulajkonos saját kényelmére és használatára épülnek, részben pedig már kezdetben oly módon terveztetnek és rendeztetnek be, hogy bérlakásokul szolgálhassanak.

E nyári lakok közül kiemelendők a következők: A Polyákovits Alajos rajztanáré, Lévai Simon városi főszámvevőé, Kovacsics Agostoné, Parcsetics Félixné, a Budai-, Kolonits-, Rómits- és Vermes Nándor tulajdonát képezők.

Legnagyobb a Lévai Simoné, mely 19 bérszobát, ugyan annyi konyhával, foglal magában, legszebb a Polyákovits Alajosé. Előbbeni közvetlenül a tó partján áll, úgy hogy a kert alig két éves gypsöznyegét a tó vize szegélyzi. Utóbbi pedig szépsége és stylszerűsége által tűnik ki s exoticus növényeivel angol parkos virágszönyegével imponans hatást gyakorol.

Összevéve már most a három városi épületet és a közeli villákat, következőképen alakulnak:

IX. Palics lakviszonyai.

Az emeletes épületben van bérszoba	28
A két földszintesben " "	44
A Polyákovits-féle villában	13
A Lévai " "	16
A Kovacsics " "	4
A Parcsetics " "	4
A Budai " "	2
A Kolonits " "	2
A Rómits " "	4
A Váli " "	2
A Halbróhr " "	2
A Manojlovits " "	4
A Vermes " "	1

Összesen van szoba 126

Ebből kitűnik, hogy a Palics, négy hónapig tartó saisonja alatt, egy hónapi tartózkodást számítva átlag egy személyre s eltekintve attól, hogy kettős szobák is vannak, végre hogy egy tágas szobában két személynek van helye, — 504 fürdővendégnek nyújthat helyet.

A lakószobák magasak, szellőzötték és teljes kényelemmel vannak bútorozva.

A kik a fürdőt meg akarják látogatni, igen helyesen cselekszenek, ha legalább is két héttel megérkezésük előtt levélben a fürdő „pénztári hivatalánál“ Palicson jelentkeznek és lakás előjegyztetését kérik, mert különben könnyen megeshetik a fürdő látogatottságánál fogva, hogy lakás hiánya folytán a vendégek a fürdőt elhagyni kényszerülnek. Megjegyzendő azonban, hogy ily előjegyzés csak úgy bír érvénnyel, ha 10 napra járó lakásdíj előre lefizettetik. Erről bővebbet az utolsó fejezetben.

X. Kirándulások és szórakozások.

A Palics és környékének főnnebb esetelt helyrajzi viszonyainál fogva a tulajdonképeni kirándulásokról szó nem lehet. Messzire elnyúló természeti erdők vagy hegyes környezet nem lévén, messzebbre terjedő koei — vagy gyalogparthiek — helyt nem foglalhatnak s a

fürdővendégek arra vannak utalva, hogy a Palicsot környező liget — és kert — complexumokat keresik fel és járják be, a mi a terület nagyságánál és a vidék regényességénél fogva épenséggel nem untató. A kirándulások egy nemeként kell azonban folytatólagosan fölemlitünk Szeged és Szabadka városok meglátogatását. Palics ugyanis az Alföld e két nagy városa között, Szabadka határában terül el s így e két város megtekintése magától értetődő dolog. Szegedet azonban — az 1879-iki árvíz óta — most kevésbé látogatják.

Szabadka azonban, különösen legújabbán teljesen megérdemli az idegenek figyelmét. A város folytonosan fejlődik és emelkedik s legújabb építkezései valamint kövezete, mely Magyarországból párját ritkítja — az ország legszebb városai közé emelik. A város leglátogatottabb sétánya egészen a vasuti indóházig vonul. Újabb épületei közül kiemelendők: A takarékpénztári palota, a Vermes-, Milinovits-, Popovits-, Polyákovits-, Manojlovits-féle házak, a tanítónőképezde és a gőztüdő. A főtér be van fásítva s igen szép sétányul szolgál. Az utcák szélesek, egyenesek, részben boulevardszertűek s a belváros épületei jórészt emeletesek.

Az összeköttetést Palics és Szabadka közt igen előmozdítja az 1870-ben megnyílt alföld-fiumei vasut, melyen az ember 17 perc alatt ér Szabadkára. De azonkívül számos bérhíntő és szerényebb igényeket kielégítő jelentékeny számú kocsis áll a kirándulók rendelkezésére, melyeken 30 perc alatt a fürdőbe vagy onnan a városba juthatni.

Ezen kívül az alföld-fiumei vasuti társaság a palicsi ivad tartama alatt eddig évenként kéjvonatokat rendezett, tüzetesen a Palicsra rándulók vagy onnan bejövők számára. E vonatok 3 és 5 órakor indulnak a városból és esti 9 $\frac{1}{2}$ -kor a fürdőből.

Még nagyobb könnyebbségére szolgálnak a közlekedésnek az 1881-ben életbe léptetett omnibus-vonatok, melyek naponként négyszer közlekedtek a Palics — szabadkai és Palics — szegedi vasuti vonalon.

A szórakozási eszközök közt, melyekkel a Palics

rendelkezik, első helyen említendő fel a kiváló csinnal épült fedett *kuglizó hely*, mely a városi hatóságnak 2000 forintjába került. Ez a délelőtti órákban — még női közönségnek is — kedvenc találkozó helye.

Második helyen említendő a vásár- és ünnepnapokon rendeztetni szokott *táncmulatságok*. Ezen napokon ugyanis a nagyszámú városi közönség és különösen a fiatalság meglátogatja a fürdőt s ily alkalmakkor a nagy sétány egy zöld guirlandokkal elkerített részén a legsikerültebb, kedélyes mulatságok szoktak rögtönöztetni, melyeken úgy a fürdő — mint a városi vendégek részt vesznek.

A szórakozások sorába sorozható még a *csolnakázás* is a tavon. A városi hatóság ugyanis csekély díjért bizonyos számú csolnakot tart készen a fürdővendégek számára, de ezenkívül egyesek saját ladikjaikkal rendelkeznek. A csolnakázás kiváló gyönyört szolgáltat: esti alkonyatkor zene kíséretében, színes lampiónok fénye mellett neki indul a társaság a sötétedő hullámoknak s gyönyörködhetik a lomha víz sajátos fényében és a part regényes környezetében.

Végül fölemlítendő a *teke-asztal*, mely a kávéházban van elhelyezve.

XII. Culturális eszközök.

A Paliuson kőllőleg gondoskodva van ama szellemi szükségletekről is, melyek nélkül intelligens ember meg nem lehet s melyeket fürdőben sem nélkülöz szívesen. Ide sorozandók a hírlapok, könyvek és a zene.

I. *Hírlapok* közül a következők találhatók Paliuson.

1) Ország-Világ	szépirodalmi lap
2) Fővárosi lapok	" "
3) Vasárnapi ujság	" "
4) Magyarország s a nagy világ	" "
5) Pester Lloyd	politikai
6) Pesti Napló	" "
7) Egyetértés	" "
8) Neues Pester Journal	" "
9) Hon	" "
10) Pesti Hírlap	" "
11) Függetlenség	" "
12) Szegedi Napló	" "
13) Cursalon	fürdői szaklap
14) Bade u. Reise-Journal	" "
15) Szabadkai Közlöny	társad. értd. lap
16) Bácskai Ellenőr	" "
17) Bácska	" "
18) Ujvidék	" "
19) Bolond Istók	élelap
20) Üstökös	" "
21) Borsszem Jankó	" "

Összesen 21 darab

II. *Könyvek.* Jó, választékos olvasmányról gondoskodva van egy szabadkai könyvkereskedő fiók-kölcsön könyvtára által.

III. *Zene.* Erről annyiban van gondoskodva, hogy az emeletes épület nagy termében egy első rendű zongora van felállítva, hol az illetők bizonyos díj mellett naponként meghatározott órában játszhatnak.

XI. Közlekedés.

I. Vasut.

Az alföld-fiumei vasúti társaság menetrende összhangba van hozva az osztrák államvaspályával oly módon, hogy az utóbbi vonathoz az alföld-fiumei Szegeden csatlakozik s így a fürdő a fővárossal egyen s összeköttetésben van.

a) Menetrendi.

Indulás: Budapestről Szegedre esti	6 óra 15 perckor.
" " " " " "	7 " 30
" " " " " "	" " "
" " " " " "	regg. 10 " 10
" " " " " "	" " 55
Érkezés: Szegedre délben — Szeged érkezési állomás.	" " "
Indulás: Szegedről Paliusra éjjel	3 óra 40 perc megérkezik Paliuson
" " " " " " déli	3 " 15 " 4 óra 52 perc.
Indulás: Szabadkáról Paliusra éjjel	10 " 21 " 10 " 41 "
" " " " " " regg.	10 " 24 " 10 " 41 "

b) Áraik.

Budapest—Palius	I. oszt.	12 ft 25 kr.	II. oszt.	9 ft 17 kr.	III. oszt.	6 ft 11 kr.
Szeged—Palius	"	1 " 87 "	"	1 " 39 "	"	" " 93 "
Szabadka—Palius	"	" 38 "	"	" 28 "	"	" " 18 "

II. *Posta és táviró.* Paliusnak május 1-jétől október 1-ig táviró hivattalal kombinált postaiállomása van, mely a pénzüri hivatal egyik helyiségében van felállítva. A posta megérkezése összeesik a vasúti vonatok megérkezésével.

XIII. Igazgatás és kezelés.

Szabadka törvényhatósága, mint a fürdő tulajdonosa, hízilag kezelte a fürdőt. Minden erre vonatkozó intézkedések a városi közgyűlés hatáskörébe tartozik, de az előterjesztés és kezdeményezés joga egy részben tisztviselőkből részben törvényhatósági bizottsági tagokból összeállított „Palicsi fürdői bizottság” illeti meg, mely szükségesnek talált javaslatait jóváhagyás végett a közgyűlés elé terjeszti.

Ezen palicsi bizottmány képezi egyszersmind a fürdőigazgatóságot is s következő tagokból áll:

- Malachowski László tanácsnok.
- Dr. Szilasi Mór fürdőorvos,
- Lévay Simon főszámvevő,
- Manojlovics György főügyész,
- Dr. Hidegh Béla főorvos,
- Hönsch Dezső főmérnök,
- Polyákovits Alajos,
- Körpel József,
- Maurer Nándor.

XIV. Bruttó-bevétel az utolsó években.

1877-ben volt nyers bevétel	7823 frt 40 kr.
1878. " " " "	8342 frt 64 kr.
1879. " " " "	10548 frt — kr.
1880. " " " "	7745 frt — kr.
1881. " " " "	7563 frt 55 kr.

Az utolsó öt évben 43022 frt 59 kr.

Megjegyzendő:

- 1) Az 1879-iki nagyobb bevételt a szegedi árvíz okozta, melynek folytán Szegedről többen Palicsra menekültek.
- 2) a főnebbi adatokból kitűnik, hogy az átlagos évi jövedelem 8604 frtot tesz.
- 3) a tiszta jövedelem a kezelés költségességénél fogva sokkal csekélyebbre rúg.

XV. Látogatottság.

Erre vonatkozólag a legrégebb adatokat 1857-ből birjuk.

1857-ben volt	98 szoba-vendég	267 egyén
1858-ban "	104 " "	286 "
1859-ben "	109 " "	290 "
1860-ban "	113 " "	344 "
1861-ben "	164 " "	433 "
1862-ben "	131 " "	" "

Érdekesebb esetek voltak: 1) egy 8 éves leányka, ki görvélyes szemlob folytán láttehetségét majdnem tökéletesen elvesztette s ki két évi fürdőzés után teljesen meggyógyult.

2) egy 25 éves pincér annyira elhanyagolt bőrbetegséggel, hogy testét nyílt sebek fedték s ki hat heti fürdőzés után bajától megszabadult.

3) egy lelkész, ki több év óta lábcsúcsban szenvedett s ki a hideg fürdő hat heti használása után kigyógyult.

4) egy kereskedő, ki húsz évig szenvedett izzagban s kinek kínos viszketegsége csak itt enyhült.

5) egy tiz éves fiucska, ki görvélyes térdizületi dag miatt mankón jött s kinél a dag 8 heti fürdőhasználat után eloszlott.

6) egy kisasszony nyakmirigydagánatokkal ki 6 hét alatt kigyógyult.

A legutóbbi évekre vonatkozólag a következő statisztikai adatokat közöljük:

1877 évben volt	298 férfi	415 nő.
1878 " "	256 " "	478 "
1879 " "	245 " "	400 "
1880 " "	229 " "	452 "
1881 " "	223 " "	426 "
	<u>1251</u>	<u>2170</u>

XVI. Étkezés.

A központi vendéglőben táble d' hote szerint vagy á la carte lehet étkezni. Az étkek izletesek és Szabadka közelségénél fogva mindig kielégítő mennyiségben kaphatók. Az árak igen mérsékeltek, mert a városi vendéglők árait túl nem haladják

Bárkinnek joga van saját helyiségében étkezni vagy magát étkekkel tetszés szerinti helyről ellátni.

Mózesvallásuak számára az alsó épületben külön vendéglő van berendezve.

XVII. Zene.

Térzene naponként (péntek kivételével) kétszer u. m. reggeli 6—8 és esti 5—7 órák között van. Pénteken csak az esti órákban. A zenét Piros Jóska 12 tagból álló jeles magyar társulata szolgáltatja.

XVIII. Fürdő-orvos.

A fürdő-orvosi állásra Szabadka város törvényhatósága Dr. Szilasi Mór szabadkai orvost választá meg, aki májustól szeptemberig állandóan a fürdőben tartózkodik. Az ő rendelkezése alatt van a fürdő házi gyógyszerháza.

XIX. Fürdő- és lakszabályzat.

A fürdőbizottság mint intézeti igazgatóság a következő szabályok figyelembe vételét kéri:

1. A fürdőintézeti vendég felkératik a kézbesített bejelentési ívet kitölteni s megérkezését a fürdő-orvos tudomására hozni.

2. Fürdőjegyek reggeli 5 órától 12-ig, d. u. 2—8-ig a következő árakon adatnak ki:

a)	két márv.-kádás melegfürdő 1 órára	2 személyre	1 ft	
b)	egy " " " "	1 " "	50	
c)	két fa " " " "	2 " "	70	
d)	egy " " " "	1 " "	35	

e) hideg társas fürdő személyenként 120 ft
 f) sárfürdő törölköző s lepedő nélkül személyenként „ 10
 Szülők 10 éves kort meg nem haladott gyermekeikért külön fürdési díjat nem fizetnek.

3) Fürdőjegyek a pénztárnál váltatnak.

4) Szobadíjak:

a)	május 15-től—június 15-ig	} az emeletes épületkettős szobái- 1 ft 60
	august 16-tól—septemb. 15-ig	
		} ért naponta egyes szobáiért „ 80
		az első földszintes épület szobáiért „ 50
b)	június 16-tól—august 15-ig	az emeletes épületkettős szobáiért 2 „ 40
		egyesért 1 „ 20
		alsó épületben „ 60

A vendégek kéretnek tartózkodási idejük tartamát a pénztárnoknak tudomására hozni. A lakszoka távozás előtt 8 nappal felmondandó.

Előjegyzéseknél 10 napi szobadíj vagyis kettős szobánál 16 ft, egyes szobánál 8 ft előleg a pénztárnoknak beküldendő. Az előjegyzés megszűnik, ha a szoba megnyitástól kezdve 5 napig igénybe nem vétetik.

A térzenéért fizetnek havonként:

a)	az emeletes épületben kettős szoba lakói	3 ft.
b)	egy szoba s a felső földszintes ház lakói	2 „
c)	az alsó épület lakói	1 „

A zongora használatáért jár egy óra, naponként egy óra hosszát igénybe véve 2 ft, esetenként használva 40 kr.

A fürdőben semmiféle más díjfizetések nincsenek.

5. Minden zajosabb multság esti 10 órától kezdve tilos.

6. Sérelmek, visszaélések, rendetlenségek megrovására a felső emeleti teremben panaszkönyv áll nyitva.

BAD PALICS.

EINE MONOGRAPHIE.

I. Topographische Bemerkungen.

Der Palics — oder Pality (spr. Palitsch) — See liegt in Ungarn, im südlichen Theile des ungarischen Flachlandes, Bács-Bodrogh'er Comitat, $\frac{3}{4}$ Meilen von Szabadka (Maria-Theresiopolis) und 4 Meilen von Szeged (Segedinum) entfernt. Östliche Länge zwischen $37^{\circ}—25'$ nördliche Breite $36''—3'$, 102 meter über den Meeresspiegel. Östlich von Szabadka, in einer flachen, sandigen Ebene. Das Klima ist im allgemeinen gemässigt, angenehm, lind und gesund. Die Luft ist rein und reich an Sauerstoff, auch vom Dufte der umgebenen Wein — und Kunstgärten so wie des Parkes balsamisch. Der Mittelstand des Thermometers ist 9° R. Der Wärme grad des Wassers $13—24^{\circ}$ R. Der Grösse nach reiht sich derselbe dem Platten — und Neusiedler — See (Balaton und Fertő) an, und nimmt demnach den dritten Platz unter den Seen Ungarns ein. Sein Umfang beträgt 160 □ kilometer; diese Berechnung ist aber manchen Wandlungen ausgesetzt, da andauernde Dürre oder anhaltendes Regenwetter nicht ohne Einfluss auf seinen Umfang bleiben. In seiner Nähe sind: der Vértó (=Der Blutsee) der gewöhnlich ausgetrocknet ist, — der Ludas — See, in welchem auch Fische vorkommen — und der Körös-Bach, der das Wasser des Palics — und Ludas — Sees in die Theiss führt.

II. Historische Daten.

Die Geschichte vom Ursprunge des Sees ist ebenso, wie die Geschichte eines jeden Badeortes ins Dunkel der Sage gehüllt. Trotzdem dass der See selbst nicht im geringsten alt genannt werden kann, ist sein

Ursprung doch, nach dem Aussterben der damaligen Generation sagenhaft geworden. Die mündliche Tradition berichtet, dass die Hirten der Gegend dort, wo sich jetzt der Palics ausdehnt, noch in der Mitte des vorigen Jahrhunderts, ihre Heerden weideten. Diese Hirten gruben einst, der Sage gemäss, zum Tränken ihrer Heerde einen Brunnen. Das Wasser aber, welches aus dem Boden emporquoll, war ungeniessbar und untrinkbar, und so mussten sie weiterziehen und den — oder vielleicht die — neugegrabenen Brunnen verlassen. Das Wasser aber, drang aus den auf diese Weise geöffneten Quellen in solchem Maasse empor, dass es die ganze flache Ebene überschwemmte und ein grosses See-Becken bildete dessen Wasser salzig und ungeniessbar war. Dieser See wurde Palics benannt. Wann, woher und aus welchem Grunde er aber diese Benennung erhielt, darüber sind wir noch heute im Unklaren. Thatsache ist nur, dass dieser Name ohne zweifel von slavischem (dalmatinischem) Ursprunge ist.

Ob die Bevölkerung der Stadt und die Behörde selbst gleich im Anfange auf den See, der sich auf ihrem Territorium bildete, aufmerksam wurden, hierüber stehen uns keine Daten zur Verfügung. Alles was wir diessbezüglich wissen, bezieht sich schon auf den Anfang unseres Jahrhunderts. Die Bevölkerung — und wahrscheinlich nur die untere Schichte derselben — pflegte nämlich in den ersten Jahrzehnten unseres Jahrhunderts im Sommer öfters zu Schaaren hinauszupilgern um sich in die kühlende Fluth des neuen Sees zu tauchen. Zum Bewusstsein dessen aber, dass dieses Wasser durch seine chemischen Bestandtheile ein Heilwasser bildet, und dass es als solches zum allgemeinen Wohle der Menschheit benützt werden könne, ist die Behörde augenscheinlich erst zu Ende der vierziger Jahre gelangt.

Josef Török nämlich, machte die Stadt Szabadka in seinem preisgekrönten Werke: „A két magyar haza gyógyvizei és fürdőintézetei“ („Heilquellen und Badeanstalten der beiden Ungarlande“), welches im Jahre 1848

in erster Auflage erschien, auf die Heilkraft des Wassers zuerst aufmerksam. Das Municipium zog auch demzufolge die Angelegenheit in Berathung und beschloss die Errichtung einer Badeanstalt, welche aber in Folge mehrerer hindernden Umstände erst im Jahre 1853 zu Stande gebracht wurde. Etwa zwei Jahre später erbaute ein Privatunternehmer, ungefähr eine halbe Stunde vom See entfernt eine Wassermühle und liess gleichzeitig das Wasser des Sees durch Gräben eigenmächtig abführen. Dieses Verfahren hatte zur Folge, dass einerseits das im See sich befindliche und mit Salzen durchsättigte Wasser durch die Gräben abfuhr, andererseits aber die aus der Stadt durch Kanäle abfließenden süßen Wasser in den See flossen, wodurch die Kraft des Heilwassers von Jahr zu Jahr abnahm und schwächer wurde. Die Behörde plante eben in jenem Zeitpunkte den Bau eines in grösserem Maasstabe gehaltenen Gebäudes welches am Seeufer errichtet werden sollte, da sie aber auch auf das fortwährende Abnehmen des Wassers und auf das allmähliche Schwinden der Heilkraft desselben aufmerksam wurde, beschloss sie im Jahre 1860 zur Behebung dieses Übelstandes, andererseits aber auch um unnützen Auslagen vorzubeugen, mehreren dortortigen Aertzten folgende Frage zur Begutachtung und fachmässigen Beantwortung vorzulegen: „Was ist die Ursache vom fortwährenden Abnehmen der Heilkraft des Palicswassers? Kann diesem Übelstande abgeholfen werden und in welcher Weise? Und kann demnach das Wasser seine vorige Heilkraft wieder zurückerlangen?“

In Beantwortung dieser Frage gaben mehrere Aertzte den motivirten Rath, das Municipium möge die das See-wasser absorbirende Wasser-Mühle käuflich an sich bringen. Die Behörde befolgte auch den Rath der Fachmänner, kaufte die Mühle, liess die Gräben absperren und durch dieses einfache Vorgehen erhielt das Wasser seine vorige Heilkraft und seine vorige Qualität zurück.

Unter diesen Umständen wurde der Plan des Municipiums, am Ufer des Sees ein Bade-Etablissement zu errichten, endlich realisirbar. Bis zu diesem Zeitpunkte

war die Umgegend des Sees in wüstem und kahlem Naturzustande. Auf der einen Seite begrenzten den See Aecker und Meierhöfe, auf der andern breitete sich ein kleiner Wald aus. Diesen Wald erkor sich die Behörde zur Gründung seines Etablissements und hielt es für ihre erste Aufgabe den Wald in einen Park und theils in einen Kunstgarten umwandeln, ihn pflegen zu lassen endlich die Gebäude der Badeanstalt an diesen Orte zu errichten.

Nicht einmal in historischer Hinsicht wäre es von allzu grossem Interesse, die Beschreibung dieser anfänglichen Gebäude zu geben und darum erwähnen wir hier nur so viel, dass das im Jahre 1853 errichtete Bade-Etablissement nur aus einem Gasthause und zwei Miethgebäuden, Letztere im ganzen 44 Zimmer umfassend, bestand. Diesem prekären Zustande wurde aber im Anfange der sechziger Jahre ein Ende gemacht. Das ursprüngliche Bade-Etablissement wurde nämlich im Jahre 1862 wesentlich und den gesteigerten Bedürfnissen entsprechend zweckmässig vergrössert. Dem See-Ufer gegenüber nämlich unter dem Laubdache des Parkes wurde ein im modernen Style gehaltenes, prächtiges einstockhohes Gebäude, dessen Einrichtung alle Bedürfnisse befriedigen kann, errichtet. In einem Theile des Erdgeschosses und des Stockes sind 32 prachtvoll und bequem eingerichtete Zimmer, im mittleren Theile des Stockwerkes befindet sich das Conversations und Musikzimmer. zu ebener Erde hingegen das Kaffee — Billard — und Lesezimmer. Im nämlichen Jahre wurden auch die schon vorhandenen Zimmerräume im alten Gebäude den Bedürfnissen entsprechend zweckmässiger eingerichtet.

Nur noch ein Moment möge an diesem Platze erörtert werden und diess ist die Geschichte der Badelocalitäten selbst. Da man im Palicsbade ausser dem natürlichen kalten Wasser auch noch das künstlich gewärmte benützt, so zertheilen sich die Baderäumlichkeiten in warmes und kaltes Bad. Für das kalte Bad wurde gleich anfänglich ein sogenanntes Spiegelbad in der Mitte des Sees mit 48 Ankleide-Cabinen errichtet. Zu diesem Spie-

gelbade führte eine lange hölzerne Brücke, welche wegen ihrer Unzweckmässigkeit im Jahre 1881 durch einen Dammweg ersetzt wurde. Statt des alten Badehauses liess die Behörde noch im Jahre 1863 ein grösseres und schöneres errichten, das mit einigen Veränderungen bis heute besteht. Hier sind auch die 7 Douche-Maschinen aufgestellt. Das alte Badehaus wurde zum Schlamm-bade umgestaltet.

Für das warme Bad wurde ein anderes Gebäude errichtet, welches mit dem nahe gelegenen Maschinen-hause in Verbindung steht. In diesem warmen Bade sind 18 geräumige Zimmer mit 1 und 2 Wannen zweck-entsprechend hergerichtet.

Seitdem an den Ufern des Palics-Sees eine Bade-anstalt errichtet worden, war man fortwährend bestrebt, entsprechende Anstalten zu treffen, um das Etablis-sement dem Zwecke vollkommen entsprechend zu machen und dem ist es auch zuzuschreiben dass sich, trotz des kurzen Bestandes der Anstalt, in Folge der erstaunli-chen Heilerfolge, die Zahl der Kurgäste von Jahr zu Jahr vermehrt und zwar in solchem Maasse, dass nicht nur die Bewohner der Umgegend das Bad benützen, sondern dass die Hilfe suchenden Kranken sogar aus weitester Ferne hieherströmen.

Die Bade-Saison nimmt gewöhnlich Mitte Mai ihren Anfang und dauert bei günstiger Witterung bis 15. September, manchmal noch länger.

Das natürliche Wasser ist kalt, wird aber in Dampf-kesseln gewärmt und mittels Röhren in Wannen geleitet, wo es den nöthigen Wärmegrad durch beliebiges Mi-schen mit kaltem Wasser erhält, zu welchem Zwecke über jede Wanne zwei Zapfen angebracht sind, deren einer das kalte und der andere das warme Wasser auströmt.

III. Physikalische Eigenschaften des Wassers.

Das Palics-Wasser zeichnet sich unter denjenigen Heilquellen, die mit ihm in dieselbe Gruppe zu ordnen sind, durch seine überaus wirkungsvollen chemischen

Bestandtheile aus. Es ist bei schönem und rubigem Wetter krystallrein, so zwar, dass man in der Nähe des Ufers, wo kein Wellenschlag ist, den Seegrund sehen kann, — ferner ist es farb- und geruchlos, sein Ge-schmack ist laugicht, salzig, endlich verursacht es auf der Aussenhaut, besonders am Hodansack nach einer Weile Stechen und Röthe. In offenem Gefässe bewahrt, wird es nicht trübe, bis zu 70° C. gewärmt, verliert es seine Durchsichtigkeit, bis zum Siedepunkt gelüzt, schlägt es einen weissen klumpichten Satz nieder, welcher Satz aber beim Erkalten des Wassers grösstentheils zer-schmilzt und der unauflösliche Überrest ist von einer schmutzigweissen Farbe. Sein specifisches Gewicht beträgt: 1,006387, seine Reaction ist alkalisch. Den Seegrund bildet 3—4 Klafter vom Ufer entfernt reiner Griesstein, weiter hinein dunkelgrauer Schlamm ohne Griessteinkörner, der, zwischen die Finger genommen, breiig ist, und zahlreiche theils lebende grüne, theils in Fäulniss übergangene Pflanzentheile enthält. Der Schlamm ist geruchlos, hat einen gelindbittern Ge-schmack und ist von alkalischer Reaction, getrocknet wird er zu einem feinentaubengrauen Staub und enthält wahr-scheinlich die im Wasser befindlichen Salze.

IV. Chemische Bestandtheile des Wassers.

Das Palics-Wasser u. dessen chemische Bestand-theile betreffend fehlen die nöthigen neuesten Daten; diejenigen, über welche wir verfügen, sind schon 25 Jahre alt. Johann Molnár nämlich, Chemiker und Mit-glied der kön. ung. naturwissenschaftlichen Gesellschaft war der erste, der das Palics-Wasser u. zw. im Jahre 1856 einer chemischen Analyse unterwarf. Es wird zwar im dritten Bande der Jahrbücher der naturwissenschaft-lichen Gesellschaft auch einer andern chemischen Ana-lyse Erwähnung gethan, die angeblich im chemischen Laboratorium der geologischen Reichs Anstalt durch Herrn Ritter v. Hauer bewerkstelligt worden sein soll, und es wird auch daselbst auf Blatt 361 des Jahrbu-

ches des k. k. geologischen Reichsanstalt 1857 No. 2. hingewiesen, auf diesem Blatte aber wie überhaupt im ganzen Bande, wird dieser Analyse keine Erwähnung gethan.

Es ist demnach nichts anderes übrig, als in Ermangelung neuerer Daten, hier das Resultat der Molnár'schen Analyse zu geben.

Dem gemäss enthält das Palics-Wasser in einem bürgerl. Pfunde ($1\frac{1}{4}$ Kilogr.):

Schwefelsaures Kali	0,4762
Natrium chloratum	9,5252
Kohlensaures Lithiumoxyd	0,0622
" " Natron	23,9667
" " Magnesienoxyd	2,8534
" " Calciumoxyd	0,2856
" " Eisenoxydul	0,1396
Basische Phosphorsaure Alumina	0,1333
Kieselsäure	0,5713
Organische Bestandtheile	1,3824
Jod und Borum	Spuren

Zusammen 39,3959 Gran.

Das Wasser enthält demnach in grösster Menge:

1) Natrium chloratum, welches von auflösender Wirkung ist, den nöthigen Salzinhalt des Blutes ergänzt und das Aufsaugen der Nahrungsmittel durch die Haargefässe des Darmkanals befördert.

2) Kohlensaures Natron. Diess enthält die Kohlensäure, welche in die Lunge gelangt aus dem Blute ausgesondert wird. Da es das Nervensystem reizt, befördert es hiedurch die Thätigkeit des Organismus.

Das Palics-Wasser übertrifft in Betracht der Quantität seines Kochsalz- und kohlensauerem Natron-Inhalts den Neusiedler-See und mehrere andere vaterländische Seen und kann demnach in allen jenen Fällen benützt werden, in denen das Wasser der Letzteren ordinirt zu werden pflegt. In Folge seines bedeutenden Inhalts an kohlensauerem Natron ist der Palics mit vollem Rechte unter die alkalischen Heilwasser (Natrothermae) zu reihen.

V. Die physiologische Function des Wassers als alkalischen Wassers.

Um die physiologische Function eines Wassers beschreiben zu können, müssten wir zuerst wissen, auf welchem Wege das Wasser oder die in diesem enthaltenen Stoffe in den Organismus geleitet werden? Kann das Wasser durch die unverletzte Haut in den Körper gelangen? Diess ist derjenige Punkt über den seitens deutscher, französischer und englischer Ärzte noch immer gestritten wird. Zur Entscheidung dieser Frage wurden mehrere Experimente gemacht, deren Werth zu erörtern hier nicht der Platz sein kann, die aber, da sie mangelhaft waren, zum Ziele nicht führen konnten. Queneau de Mussy, Homolle, Krause und Andere behaupten auf Grund ihrer präzisen Experimente, dass das Wasser durch die unverletzte Haut nicht dringen kann, hingegen bricht W. Edwards für die entgegengesetzte Ansicht seine Lanze und imputirt der Haut die Fähigkeit des Aufsaugens des Wassers. Duriau meint, dass diese Fähigkeit der Haut von einer gewissen Temperatur des flüssigen Körpers bedingt werde, dass Wasserdünste und geistige Flüssigkeit die Haut durchdringen diess ist durch die Resultate der geistreichen Experimente Krause's bewiesen worden. Dass die Haut gasförmige Körper aufsaugen kann, das haben Shalling, Regnault, Abernethy und Andere unwiderlegbar bewiesen. Da aber keine dieser ununterbrochenen und mit ausserordentlichem Fleisse geführten Forschungen die Frage speciell gelöst haben und alle es der Zukunft anheim stellten, Licht in dieses Dunkel zu verbreiten, müssen wir uns bis auf weiteres mit den Thatsachen begnügen, aus denen wir ersehen, dass die Bäder auf den Organismus des menschlichen Körpers Wirkung ausüben, u. zw. verschiedene Bäder verschiedene Wirkungen. Wir müssen demzufolge voraussetzen, dass die in dem Heilwasser sich befindlichen Heilpotenzen doch in den Organismus gelangen, sei es durch Transfundieren (Durchsickern) durch die Haut oder durch andere Öffnungen des Körpers.

Um von diesen allgemeinen Bemerkungen zum Wasser des Palics-Sees zurückzukommen, müssen wir in vorhin die zahlreichen, auffallenden Heilerfolge constataren, welche durch das Baden in diesem Wasser (da Letzteres zum Trinken unbrauchbar ist) erreicht worden sind. Angesichts dieser Erfolge können wir nicht umhin, das empiristische Axiom aufzustellen dass die im Wasser sich befindlichen Heilpotenzen in den Organismus eindringen und da der charakteristische und vorzügliche Bestandtheil des Palics-Wassers, ebenso wie eines jeden alkalischen Heilwassers, das kohlensaure Natron ist, wollen wir hier die physiologische Function und Wirkung des Letzteren auf den menschlichen Organismus eingehend beleuchten.

Das kohlensaure Natron bindet und neutralizirt, in den Magen gelangt die im Magensaft befindlichen Säuren (Salzsäure, Milchsäure, Essigsäure). Demzufolge wird hiedurch, wenn die regelmässige Function des Magens durch die in grösserem Maasse sich bildenden und entwickelnden Säuren gestört wurde, die normale und regelmässige Function desselben wieder hergestellt, auch wird durch sanftes Reizen der Schleimhaut des Nahrungskanals der Function des Letzteren Vorschub geleistet. Ein Theil des kohlensauren Natrons wird vom Magen aus aufgesogen und hiedurch in das Blut geleitet, hier entwickelt es seine, die Säuren bindende und neutralisirende Wirkung auf die dahin gelangten Pflanzensäuren so wie auf die im Blute selbst sich bildenden Säuren (*acidum uricum*), und gibt hiedurch dem Blute diejenige alkalische Gegenwirkung, welcher es zu seiner normalen Bildung bedarf. Liegt gemäss nämlich oxidirt das in der normalen Blutmischung sich befindende kohlensaure Natron die ins Blut gelangten oder dort sich bildenden Säuren. Als Produkt dieses Oxydations-Processes entsteht Kohlensäure, die sich mit dem kohlensauren Natron verbindend zum doppeltkohlensauren Natron wird, das in den Haargefässen der Lunge mit dem Sauerstoff der äussern Luft in Berührung kommt. Der Sauerstoff der Luft verdrängt hier ein Atom der Kohlensäure (dies wird ausgeathmet) und nimmt, ins Blut gelangt, deren Platz ein. Auf diese Weise wird das

Blut gehörig alkalisch, das heisst es gelangt in jenen Zustand, in welchem es sein muss um den Körper gehörig zu nähren. Dies alkalisch gewordene Blut befördert den Athmungsprozess und befördert auch den Verwandelungsprozess des venösen Blutes in arteriöses, d. h. es befördert die regelmässige und pünktliche Ernährung des Körpers. Hieraus folgt, dass das Kohlensaure Natron viele Gebrechen, die sich auf die abnorme Function der Nahrungsorgane gründen, heilen oder wenigstens lindern kann. Das kohlensaure Natron hat ferner günstigen Einfluss auf die abnorme Gallenabsorption insofern sie deren Fettbestandtheile in Seife umwandelt.

VI. Indication des Wassers.

Wie gewöhnlich bei jedem, im Entstehen begriffenen Bade-Institute, geschah es auch hier, besonders vor der chemischen Analyse des Herrn Molnár, dass die Ärzte durch das Palics-Bad die verschiedensten und heterogensten Gebrechen heilen zu können meinten; die Praxis und rationelle Erfahrung bezeichneten aber genau die Zahl der durch dasselbe heilbaren Krankheiten. Obwohl den früher Angeführten gemäss die lange Reihe dieser Gebrechen nicht hergezählt werden kann, steht es doch ausser allem Zweifel, dass das Wasser bei allen jenen körperlichen Leiden, als deren Heilmittel es agnoscirt wurde, sich in allen Fällen glänzend bewiesen hat. Man kann demnach hoffen, dass das Bad, der gelehrten Welt besser bekannt gemacht, der leidenden Menschheit mit der Zeit zum Segen spendenden Wallfahrtsorte wird. Diese Zukunft des Palics-Bades schwebte uns vor Augen, als wir uns anheischig machten, dieses in weiteren Kreisen noch unbekanntes ungarische Heilwasser zu besprechen. Wir thun diess aus zwei Gesichtspunkten, erstens wollen wir die sieche Menschheit auf eine Badeanstalt aufmerksam machen, deren heilbringendes Wasser nur die in der Nähe Wohnenden kennen, zweitens wollen wir ein Bade-Institut anempfehlen, das sich in den Fällen, wo es als heilbringend erkannt wurde, während 40 Jahren seines Bestandes glänzend bewährt hat.

Nach dieser kurzen Abweichung übergehen wir zur Aufzählung derjenigen Leiden, denen gegenüber sich das Wasser als heilkräftig bewährt hat.

Unter diesen nimmt den ersten Platz

a) *Die Scrophel* (Scrophulosis) ein. Es traf sich noch bis jetzt kein mit dieser Krankheit behafteter Kranke, der die Anstalt nicht geheilt oder wenigstens in gebessertem Zustande verlassen hätte. Hauptsächlich wenn die Krankheit an den Schleimhäuten der Athmungs- und Geschlechtsorgane katharralische Übel erzeugte (z. B. weisser Fluss) wenn es seine Krankheitsproducte in den Drüsen abladet, weichen die Geschwülste, werden die offenen Wunden rein und vernarben. Scrophulöse Augenaffectionen, Knochenleiden haben sich während einer einzigen Saison wesentlich gebessert und wurden sogar ganz geheilt; die Gesichtsfarbe ist frisch und gesund geworden, hat ihr charakteristisches, blaßes, schlaffes Aussehen verloren, mit einem Worte, alle Anzeichen des von der scrophulösen Krankheit angesteckten Blutes wurden in relativ kurzer Zeit beseitigt. Dort wo so viele glänzende Heilresultate sich selbst loben, ist kein fremder Fürsprecher nöthig und die unzähligen Geheilten des Palics-Sees sind lebende Zeugen der Heilkraft desselben. Die scrophulösen Kranken können sich nach Beschaffenheit ihres Leidens sowohl im reinen Badewasser baden, als auch Schlammumschläge benützen, worüber aber jedenfalls, so wie auch betreffs Benützung eines etwaigen kalten oder warmen Bades der Badearzt konsultirt werden muss.

Ein anderes Leiden, welches das Palics-Bad mit Erfolg bekämpft, ist

b) *Rheuma und Gicht*, so wie alle Krankheiten, die im gereizten Zustande der serösen Haut und der chronischen Entzündung derselben wurzelt.

Hier ist zu bemerken, dass es einerseits durch Steigerung der Ausscheidungen und Absonderungen, diejenigen Krankheitstoffe, die sich etwa schon festgesetzt haben, eliminirt, andererseits durch Milderung der Reizbarkeit des Hautsystems, der Recidive vorbeugt. Kranke

die mit diesen Übeln belastet sind, können täglich nach ärztlicher Vorschift einmal oder auch mehreremal, der Beschaffenheit ihres Leidens gemäss baden, bei welcher Gelegenheit das kranke Glied in Schlamm gehüllt wird. Viele der an dieser Krankheit Leidenden sind aus der Anstalt geheilt entlassen worden, oder kamen höchstens in der nächsten Saison zur Nachkur.

Ferner kann das Palitsbad im Falle jener Krankheiten mit Erfolg benützt werden 3) die durch Blutfülle der Bauchhöhle oder durch stagnirende Blutcirkulation (z. B. goldene Ader, Milzsucht (hypochondra, Histerie) erzeugt werden. In diesen Fällen übt das kohlen saure Natron, wie diess im Kapitel von der physiologischen Wirkung des Bades erwähnt wurde, einen gelinden Reiz auf die Schleimhaut des Nahrungskanals aus wodurch der regelmässige Pfortaderkreislauf wieder hergestellt wird. Bei diesen Krankheiten ist die Benützung des Bades, verbunden mit einer Mineralwasserkur ferner mit Körperbewegung und rationeller Diät und andere Nebenpotenzen, von radikalem Erfolge geleitet.

Endlich ist die Benützung des Bades von der grössten Bedeutung bei den meisten chronischen Hautausschlägen, wie dies durch die seit dem Bestande der Anstalt öfters bewährte Erfahrung bewiesen wird, ja es sind sogar Fälle vorgekommen, dass Nervenkrankheiten wie z. B. diejenige Gattung der Lähmungen die durch Affektion des Rückenmarkes entstehen, endlich Kopf- und Magenkrämpfe radikal geheilt wurden.

Mit dieser Aufzählung wären diejenigen Übel, welchen gegenüber das Palits Wasser seine Wirkung bewährt, erschöpft, obschon wie schon erwähnt, saburröse Kranke dasselbe auch nicht ganz erfolglos in Anspruch nehmen können. Bei alldiesem aber dürfen wir nicht vergessen, dass in jeder Bade-Anstalt ausser dem Wasser auch noch andere Potenzen und Momente zur Erzielung einer erfolgreichen Kur zusammenwirken.

Ein jeder — ob Artzt, ob Laie — wird es leider aus alltäglicher Erfahrung wissen, dass die scrophulöse Krankheit heutzutage sehr verbreitet ist, dass sie von

den Eltern auf die Kinder vererbt wird und dass hiedurch ganze Familien und Generationen siech werden. Eben darum kann ein solches Bad, welches die Reinigung des Blutes bewirkt und die aus dessen Entartung entstehenden Übel radikal heilt, nicht genug anempfohlen werden. Nur diejenigen, die mit diesem Übel behaftet sind, können es verstehen, wie segensreich ein solches Medikament oder Bad sei, welches nach kürzerer oder längerer Benützung den Leiden eines ganzen Lebens ein Ende macht. Und da diese Krankheiten besonders die Kinder heimsuchen, ist es eine heilige Pflicht der Eltern, ihre Kinder vor Krüppelhaftigkeit, fortwährendem Siechthum oder frühem Tode zu retten.

Bis zu dieser Zeit ist das Palicswasser nur als Bad benützt worden, es steht aber ausser allem Zweifel dass dasselbe, mittelst Destillirmaschine derart gereinigt, dass es von seinen chemischen Bestandtheilen nichts verliere, auch als Getränk benützt werden könnte, in welchem Falle es seine Heilkraft wahrscheinlich auch anderen Übeln gegenüber, im Falle der aufgezählten Krankheiten aber noch potenziert bewähren würde, vorzüglich bei Unterleibsstockungen und seinen Folgen, bei sabusrösem, katharralischem Zustande des Nahrungskanals u. s. w. Dies sahen schon bei Entstehung der Badeanstalt mehrere practizirende Aertzte in Szabadka ein, deren Aufmerksamkeit durch die eigenthümliche Beschaffenheit des Wassers erweckt wurde. Diese versuchten auch die innerliche Benützung des unverfälschten Wassers aber theils wegen dem hiedurch erregten Ekel und seines unangenehmen Geschmacks, konnte sich das Wasser die Gunst des Publikums nicht erringen.

So wird demnach das Wasser nur äusserlich benutzt u. z. 1) als natürliches Kaltwasser 2) als gewärmtes Wasser 3) als Schlammbad.

VII. Das Bad und seine Promenaden.

Der Palics kann sich nicht, wie viele andere Bäder damit rühmen, dass das Heilbad onehin eine vornehme Colonie umgewandelt hat, denn es behielt auch in seiner heutigen Entwicklung seinen idyllischen Charakter. Wie schon früher erwähnt wurde, war das Terrain selbst, auf dem sich der See ausdehnt, einst eine Waide, Auch heute ist die Umgegend des Sees das unbeschränkte Reich der freien Natur. Von drei Seiten begrenzen ihn, die goldenen Halme der Aecker und auf der östlichen Seite fallen von Weitem die Meierhöfe, wie kleine weisse Punkte ins Auge. Auf der gegen Szabadka gelegenen westlichen Seite aber dehnt sich ein mit Gesträuch und Bäumen besetzte Gegend hin. Weingärten, Wälder und Kunstgärten lehnen sich mit ihren reifen Früchten und duftende Blumen, mit ihrem flüsterndem Laube ans Ufer des Sees und geben dem Bade denjenigen zaubernden, romantischen Anstrich, und diejenige Anmuth, die das Auge auf den ersten Blick schon bestricken.

Es ist ein wunderbar kokettes Spiel der Natur, dass im ungarischen Flachlande, in einer Gegend, wo man nur Sand- und Staubwolken zu sehen meint, wo aus der Tiefe des Bodens kaum eine reichlichere Quelle entspringt, wo ausser zerstreutem Gesträuch kaum etwas Grünes zu sehen ist, — plötzlich — wie durch ein Zauberwort, ein Complex von reizenden Wäldern erscheint, dessen Saum ein grosser See benetzt. Von weitem erscheint es wie ein grüner Punkt, vergrössert sich allmählig, bis es endlich zu einem ganzen, grünbelaubten Park wird.

Es gibt zwar hier weder zum Himmel ragende Bergspitzen, weder Tannen und Fichten, noch glänzende Colonnaden: doch die göttige Natur schüttete ihr ganzes Füllhorn der Schönheit auf dieses gesegnete Stückerden, und überschüttete es mit alljener Anmuth, die es dem ganzen Flachlande vorenthielt.

Und die Schönheit des Palics ist noch immer im Zunehmen. Dies ist sehr natürlich, wenn wir bedenken,

dass die Parkanlagen, die dem Palics umgeben, ganze Colonien bilden, die von Tag zu Tag an Zahl zunehmen, und zwar in dem Maasse, in welchem der Ruf des Bades selbst zunimmt. So entreisst man der Natur von Jahr zu Jahr mehr und mehr Terrain, welches dann mit Bäumen bepflanzt und mit Bauanlagen geschmückt wird.

Der Park selbst, der bis zum Ufer des Sees reicht, hat einen Umfang von 70—80 Joch und besteht aus dichten, starken, hohen Weiden, Akazien und Pappeln. Zum Pflegen des Waldes hat die Behörde, als Besitzerin, einen beständigen Gärtner angestellt, der den Park reinigt und in Stand hält. Erwähnenswerth ist auch die den ganzen Park entlang sich hinziehende grosse Allee, die durch ihre Schönheit imponirt. Hervorzuheben ist endlich das grosse Rondeau am westlichen Ende dieser Allee, die aber noch mehr Pflege benöthigte. In unmittelbarer Nähe des Parkes ist die grosse, verzäunte städtische Obstbaumschule im Umfange von 40 Joch, mit einer schönen Gärtnerwohnung, 3 Arbeitsgebäuden, 400 Bäumen und jährlichen 25000 Sprösslingen, die verkauft werden und sich eines grossen Absatzes erfreuen.

Am Saum des Waldes, dem Seeufer zu, erhebt sich das grosse stockhohe Hauptgebäude, mit seiner schönen Facade und mit der Aussicht auf den See. Rechts zieht sich der Länge nach das eine ebenerdige Zinshaus, bis zu dem am Seeufer gelegenen warmen Bade hin; — links parallel mit dem Ufer liegt das sogenannte untere Gebäude. In der Nähe dieser Bauten sind die Oekonomie-Gebäude und die Küche angebracht. Ans Hauptgebäude lehnt sich eine im leichten Schweizerstyl gehaltene Sommerrestauration

Erwähnenswerth ist ferner die grosse Promenade, welche sich vom Hauptgebäude ausgehend, parallel mit dem ebenerdigen Zinshause, bis zum Seeufer hinzieht. Mächtige hohe Bäume bilden diese Promenade. Hier ist der Mittelpunkt des Bades. Hier bewegt sich der eine Theil der Curgäste, während der andere Theil unter dem Vordache des ebenerdigen Gebäudes, dem bunten Treiben sitzend zusieht.

Am buntesten und bewegtesten ist dieses BADELEBEN an Sonn- und Feiertagen, wo Gross und Klein von Szabadka mittels Extra-Zügen einen Ausflug ins Bad macht. Von Szegedin kommt in dieser Zeit auch eine beträchtliche Zahl Gäste um das Bad zu benützen, oder die ungemein frische und gesunde Luft einzuathmen und das zwangslosere Gesellschaftsleben zu geniessen.

Wir sehen also, dass die Nähe der Stadt Szabadka von grösstem Einflusse auf das rege Gesellschaftsleben des Bades ist. Dass aber Zerstreung und Gesellschaft auf das Gemüth des Kranken von grösstem Einflusse ist, steht ausser allem Zweifel und durch die Nähe der angeführten Städte so wie durch den Umstand, dass die Alföld-Fiumaner Bahn den nordwestlichen Theil des Parkes durchschneidet und mit ihrem Schienennetze die zivilisirte Welt näherrückt, — ist auch diesem Bedürfnisse hinlänglich entsprochen worden.

VIII. Umgegend und Villen.

Die Aecker und Felder, die den Wald noch vor einigen Jahren umgaben, fangen langsam-langsam an zu verschwinden und geben Weingärten, stylvollen Anlagen und Kunstgärten, so wie geschmackvollen Villen Raum. Alldiess umgibt den See und den Park einem grünen Gürtel gleich. Wie gross der Fortschritt in dieser Hinsicht ist, ist schon daraus ersichtlich, dass in den letzten fünf Jahren, abgesehen von den kleineren und unbedeutenderen, zehn bedeutendere und auch grösseren Forderungen entsprechende Villen erbaut wurden.

Diese Villen werden theils zum eigenen Gebrauche und eigener Commodität der Besitzer erbaut theils werden dieselben schon Anfangs zur Vermietung bestimmt. Erwähnenswerth sind folgende:

- Die des Alois Polyakovits
- „ „ Simon Lévai
- „ „ August Kovacsics
- „ der Frau Félix Parcsetics

ferner die Budai-, Kolonits-, Rómits- und Váli'schen,

endlich die des Moritz Halbrohr, Georg Manojlovits und Ferdinand Vermes.

Die grösste dieser Villen ist die des Simon Lévai, mit 18 Zimmern und ebensovielen Küchen, die schönste ist die des Alois Polyákovits. Die erste liegt unmittelbar am See-Ufer, so dass das Wasser den Saum ihrer Parkanlagen benetzt. Die letztere zeichnet sich durch ihre Schönheit und Stylreinheit aus und macht mit ihren exotischen Gewächsen und ihren in englischem Gartenstyle gehaltenen Anlagen einen imposanten Eindruck.

Demzufolge gestalten sich die

IX. Wohnungsumstände des Palics

folgendermassen :

Im stockhohen Gebäude sind Miethzimmer .	28
„ den beiden ebenerdigen Gebäuden .	44
„ der Polyákovits'schen Villa	13
„ „ Lévai' „ „	16
„ „ Kovacsics „ „	4
„ „ Parcsetics „ „	4
„ „ Budai „ „	2
„ „ Kolonits „ „	2
„ „ Rómits „ „	4
„ „ Váli „ „	2
„ „ Halbrohr „ „	2
„ „ Manojlovits „ „	4
„ „ Vermes „ „	1
Zusammen	126

Hieraus ist ersichtlich, dass der Palics, während einer Saison von 4 Monaten durchschnittlich einen Aufenthalt von einem Monat per Person gerechnet, und abgesehen von den Doppelzimmern und davon, dass in den geräumigen Zimmern für zwei Personen auch Raum ist, 504 Personen Platz gewähren kann.

Die Wohnzimmer sind hoch, gutgelüftet und bequem möblirt.

Diejenigen, die im Begriffe sind, den Palics zu besuchen, thun am Besten, wenn sie sich wenigstens zwei

Wochen früher bei der Bade-Cassa melden, da sie sonst bei der grossen Bade-frequenz, leicht ohne Wohnung bleiben und deshalb das Bad verlassen müssen. Es ist aber zu bemerken, dass diese Vormerkung nur dann Giltigkeit besitzt, wenn die Wohnungsgebühr für 10 Tage in Vorhinein eingeschickt wird. Hievon Näheres im letzten Capitel.

X. Ausflüge und Zersträungen

In Folge der topographischen Umstände des Palics und seiner Umgegend, kann von eigentlichen Ausflügen nicht die Rede sein. Da keine lang sich hinstreckende Wälder und Berge in der Gegend sind, können keine Land- und Fussparthien stattfinden und die Badegäste sind darauf hiengewiesen, Sich mit dem Park und dem nahen Gartencomplexe zu begnügen, was bei der Grösse und dem romantischen Anstiche der Gegend nicht im Mindesten langweilig genannt werden kann.

Als eine besondere Art der Ausflüge ist der Besuch der Städte Szabadka und Szeged anzuführen. Palics liegt nämlich zwischen diesen beiden grossen Städten des ungarischen Flachlandes im Hotter von Szabadka, und so versteht sich der Besuch dieser Städte von selbst. Szegedin wird aber jetzt, seit der Überschwämmung von 1879 weit weniger besucht.

Szabadka ist aber auch, überhaupt seit neuerer Zeit der Aufmerksamkeit der Fremden werth. Die Stadt nimmt fortwährend einen grösseren Aufschwung und seine Strassenflasterung machen es zu einem der schönsten Städte Ungarns. Die besuchteste Promenade der Stadt dehnt sich bis zum nahen Bahnhofe hin. Erwähnenswerth sind seine neueren Bauten: Das Palais der Sparkassa, das Vermes-Milinovits-Popovits-Polyákovits-Manojlovits'sche Haus, die Lehrerinnen-Präparandie und das Dampfbad.

Der Hauptplatz ist parkirt und dient als Promenade. Die Strassen sind breit, gerade, theils boulevardisirt und die Gebäuden der inneren Stadt zumeist stockhoch.

Die Verbindung zwischen Palics und Szabadka

XII. Culturale Mittel.

Für culturale bedürfnisse, die der intelligente Mensch nicht entbehren kann, ist im Bade reichlich gesorgt. Hieher sind die Tagesblätter, Bücher und Musik zu zählen.

I. Von Tagesblättern und Zeitschriften sind zu finden:

1) Ország-Világ	belletristisches Blatt
2) Fővárosi lapok	" "
3) Vasárnapi ujság	" "
4) Magyarország és a nagy világ	" "
5) Pester Lloyd	politisches "
6) Pesti Napló	" "
7) Egyetértés	" "
8) Neues Pester Journal	" "
9) Hon	" "
10) Pesti Hirlap	" "
11) Függetlenség	" "
12) Szegedi Napló	" "
13) Cursalon	Fachblatt
14) Bade u. Reise-Journal	" "
15) Szabadkai Közlöny	Wochenblatt f. sociale Intrss.
16) Bácskai Ellenőr	" "
17) Bácska	" "
18) Ujvidék	" "
19) Bolond Istók	humoristisches Wochenbl.
20) Ústökös	" "
21) Borsszem Jankó	" "

Zusammen 21 Stück.

II. Bücher. Für gute, ausgewählte Lecture ist durch eine Leihbibliothek-filiale eines szabadka'er Buchhändlers gesorgt.

III. Musik. Hiefür insoweit gesorgt, dass im grossen Saale des stockhohen Gebäudes ein ausgezeichnetes Clavier aufgestellt ist, wo die Betreffenden nach Entrichtung einer gewissen mässigen Gebühr in eingetheilten Stunden spielen können.

XIII. Direction und Verwaltung.

Das Municipium der Stadt Szabadka verwaltet als Bade-Eigenthümerin, das Bad durch eigene Organe. Alle hierauf bezüglichen Anordnungen gehören zur Competenz der städtischen Generalversammlung, die Initiative und die Vorlage ist aber Sache der theils aus Municipalbeamten, theils aus gewählten Mitgliedern zusammengesetzten „Bade-Commission“, die ihre Propositionen zur Genehmigung der Generalversammlung vorlegt.

Diese Commission bildet die Direction des Bades, und besteht aus folgenden Mitgliedern:

- Ladislaus Malachowski Senator
- Dr. Moritz Szilasi Badearzt
- Simon Lévy Oberrechnungsführer
- Georg Manojlovics Oberfiskus
- Dr. Béla Hidegh Oberphysikus
- Desider Hönsch Oberingenieur
- Alois Polyákovits
- Josef Körpel
- Ferdinand Maurer.

XIV. Brutto-Einnahme in den letzten Jahren.

Im Jahre 1877	7823 fl. 40 kr.
" " 1878	8342 " 64 "
" " 1879	10548 " — "
" " 1880	7745 " — "
" " 1881	8563 " — "

In den letzten fünf Jahren 43022 fl. 59 kr.

Es ist zu bemerken:

1) Die grössere Einnahme des Jahres 1879 verursachte die Überschwemmung von Szegedin, in Folge dessen viele Familien sich nach dem nahen Palics flüchteten.

2) Aus obigen Daten ist ersichtlich, dass die durchschnittliche Einnahme jährlich 8604 fl. betrug.

3) Die Netto-Einnahme reducirt sich durch die Kostspieligkeit der Verwaltung auf eine viel kleinere Summe.

XV. Bade-Frequenz.

Die ältesten hierauf bezüglichen Daten stammen aus dem Jahre 1857

Im Jahre 1857	waren 98 Zimmergäste	mit 267 Persn.
" " 1858	" 104	" " 286 "
" " 1859	" 109	" " 290 "
" " 1860	" 113	" " 344 "
" " 1861	" 160	" " 433 "
" " 1862	" 181	" " "

Interessantere Fälle waren die folgenden: 1) Ein 8 jähriges Mädchen, das in folge einer langwierigen scrophulösen Augen-Entzündung ihre Sehkraft schon beinahe ganz verloren hatte, hat nach einer zweijährigen Saison-Kur das Bad geheilt verlassen.

2) Ein 26 jähriger Kellner, der mit einer so weit vorgeschrittenen Hautkrankheit behaftet war, dass sein ganzer Körper voll offener Geschwüre war, verliess das Bad nach 6 wöchentlicher Kur ganz geheilt.

3) Ein Pfarrer, der seit Jahren an Fussrheuma litt, wurde nach 6 wöchentlicher Kur als geheilt entlassen.

4) Ein Kaufmann, der 20 Jahre lang an Ecema litt, suchte nach verschiedenen erfolglosen Kurproben das Palicsbad auf, wo sein quälendes Jucken sich verminderte.

5) Ein 10 jähriger Knabe, der in Folge eines scrophulösen Geschwülstes am Kniegelenke auf Krücken ging, genas nach 8 wöchentlicher Kur. Das Geschwür legte sich und der Knabe konnte ohne Krücken gehen.

6) Ein Fräulein, das am Halsdrüsengeschwülst litt, genas nach 6 wöchentlicher Kur.

Die letzteren Jahre betreffend theilen wir folgende statistische Daten mit:

im Jahre 1877	waren	298 Männer	415 Frauen
" 1878	"	256	478
" 1879	"	245	400
" 1880	"	229	452
" 1881	"	223	426
		<u>1251</u>	<u>2170</u>

XVI. Restauration.

In der Centralrestauration kann man Table d'hote oder á la carte speisen. Die Speisen sind schmackhaft und wohlfeil. Die Preise übersteigen diejenigen der städtischen Restaurationen nicht.

Jedermann ist berechtigt in seiner eigenen Wohnung zu speisen oder sich mit den nöthigen Lebensmitteln woher immer zu versehen.

Für Israeliten ist im untern Gebäude ein separates Gasthaus eingerichtet.

XVII. Musik.

Platzmusik ist täglich (ausgenommen Freitag) zweimal: Morgens zwischen 6—8 und Abens 5—7 Uhr. Freitag nur in den Nachmittagsstunden. Die Kapelle besteht aus 12 Mitgliedern unter Leitung des Josef Piros.

XVIII. Badeartzt.

Zum Badeartzt wurde seitens des Municipiums Dr. Moritz Szilasi prakt. Artzt in Szabadka erwählt, der von Mai bis September sich beständig im Bade aufhält. Unter seiner Aufsicht steht auch die Hausapotheke des Bades.

XIX. Bade- und Wohnungsvorschrift

Die Badecommission als Direction bittet folgende Vorschriften zur Kenntniss nehmen zu wollen:

1. Der Kurgast wird gebeten, seinen ihm zugestellten Meldungsbogen ausfüllen und seine Ankunft dem Badeartzte zur Kenntniss bringen zu wollen.

2. Badekarten werden Vormittags 5—8, N. m. 2—8 Uhr für folgende Preise ausgegeben:

- a) f. ein wrms. Bad m. 2 marmorw. f. 2 Pers. auf 1 Stnd. 1 —
- b) " " " " " 1 " " " 1 " " " " —50
- c) " " " " " 2 Hölzrn. " " 2 " " " " —70
- d) " " " " " 1 " " " 1 " " " " —35

- f) für ein kaltes Gesellschaftsbad eine Person —20
 - e) " " Schlammbad ohne Hand- und Leintuch —10
- Eltern entrichten für Kinder unter 10 Jahren keine Badegebühr.

3. Badekarten werden an der Cassa ausgegeben.

4. Zimmerpreise :

a) vom 15 Mai — 15 Juni	} für ein Doppelzimmer im Stock- hohen Gebäude pr Tag 1. 60	
" " 16 Aug.— 15 Sept.		} für ein einfaches Zimmer —80
		} für ein Zimmer des untern Gebäudes —50
b) vom 16 Juni— 15 August	} für ein Doppelzimmer in stockhohen Gebäude 2. 40	
		} für ein einfaches . . 1. 20
		} im unteren Gebäude —60

Die Badegäste werden um gef. genaue Angabe der Dauer ihres Aufenthaltes ersucht. Das Wohnzimmer muss 8 Tage vor der Abreise aufgesagt werden.

Bei Vormerkungen ist die Zimmergebühr für 10 Tage u. zw. für ein Doppelzimmer fl 16, für ein einfaches fl 8 bei der Cassa im Vorhinein zu entrichten. Die Vormerkung erlischt, wenn das Zimmer binnen fünf Tagen nicht in Anspruch genommen wird.

Für die Platzmusik ist zu entrichten:

- a) nach ein doppeltes Zimmer 3—
- b) nach ein einfaches Zimmer des stockhohen und oberen Gebäudes 3—
- c) nach ein einfaches Zimmer des unteren Gebäudes 1—

Für die Benützung des Klaviers ist für einen Monat, täglich eine Spielstunde gerechnet, 2 fl. von Fall zu Fall stündlich 40 kr. zu entrichten.

Andere, hier nicht aufgezählte Gebühren werden im Bade nicht behoben.

5. Jede geräuschvollere Unterhaltung ist von Abends 10 Uhr an untersagt.

6. Für etwaige Beschwerden u. Klagen über Missbräuche und Unordnungen liegt im grossen Saale des stockhohen Gebäudes ein Beschwerdebuch auf.

